

Aftenposten 21. februar 2009

Forskning til alle!

KARIANNE HAMMERSTRØM,
forskningsbibliotekar, Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten

STYRES SENTRALT. Publiseringsprosessen for forskningsresultater bør i høyere grad styres sentralt.

Åpne arkiver. Petter Gottschalk beskriver i Aftenposten 9. februar et dysfunksjonelt publiseringssystem for vitenskapelige arbeider. Noen dager tidligere vedtok Forskningsrådet nye retningslinjer for publiserte forskningsresultater, og slo fast at forskning som er støttet økonomisk av Forskningsrådet skal lagres i åpne digitale arkiver.

Gratis på internett.

I et slikt arkiv, gratis tilgjengelig på Internett, legger forfatterne selv ut tidsskriftartikler som opprinnelig er publisert i tidsskrifter. Årsaken er at tradisjonelle tidsskrifter som utgir slike artikler krever abonnement for at man skal ha tilgang til innholdet. Slike abonnementer er ofte kostbare, og prisene har dessuten steget kraftig de siste årene.

Problematisk for forlagene.

Åpen arkivering av tidsskriftartikler er problematisk for forlagene, som er avhengige av abonnementsinntekter. Derfor er det innført en forsinkelse på opp mot et år for når forfattere kan tilgjengeliggjøre sine egne arbeider i åpne arkiver. Denne forsinkelsen kommer i tillegg til publikasjonsforsinkelsen Gottschalk beskriver.

Alternativ.

Samtidig finnes et alternativ til å publisere i abonnementsbaserte tidsskrifter, nemlig Open Access-tidsskrifter, som publiserer alt innhold gratis på Internett. Slike tidsskrifter finansieres ved at forfatterne betaler en avgift for å publisere. I tradisjonelle tidsskrifter gir forfatterne opphavsretten til eget arbeid til forlaget, som igjen betaler utgivelse og dermed får fortjenesten ved salget uten å betale for innholdet.

Like rutiner.

Ellers har de to tidsskrifttypene nokså like rutiner for publisering, og har både fagfelle vurdering og høy grad av refusjon av manuskripter som ikke er interessante eller gode nok. Man kan ikke kjøpe seg plass i et Open Access-tidsskrift om man ikke har et godt manuskript.

Fungert bra.

Systemet for vitenskapelig publisering har på mange måter fungert bra til nå. For forfatterne fungerer systemet fordi noen tar på seg arbeidet med å publisere artikler gratis, og for forlagene fungerer det fordi de mottar manuskripter uten å måtte betale manuskriptets forfatter, og kan selge tidsskrifter i abonnement med en solid fortjeneste. Den store taperen i dette bildet er det offentlige som i mange tilfeller legger til rette for og finansierer forskning – og som samtidig må betale for å få tilgang til den samme forskningen i publisert format. Problemet ligger her i åndsverkrettighetene som forfatteren eier og selger.

Full råderett.

Forfatterne gis altså full råderett over et gode som i hovedsak er finansiert av noen andre enn forfatteren selv. Ikke nok med det; det at forfatteren kan ta dette valget – og fordi det strukturelt sett er lagt opp til at det å publisere i de mest prestisjetunge tidsskriftene gir mest uttelling økonomisk ved hjelp av tellekantsystemet – skaper forlagenes levebrød.

Det offentlige betaler.

Det er altså ikke den som har finansiert forskningen som i siste instans avgjør hvem som får kostnadene med å kjøpe den inn igjen når den er publisert. Kostnadene for dette valget er det fagbibliotekene som får, og derfor i praksis det offentlige, som kanskje finansierte forskningen i utgangspunktet. Overskuddet ligger igjen hos forlagene.

Verdier i publisering.

Løsningen kan være å forstå publiseringsprosessen som en utvidet del av forskningsprosessen, som det må budsjetteres med, og som man må å hyre fagkompetanse for å utføre. Nå som teknologien reduserer selve produksjonskostnadene, er det viktig at vi ser nærmere på hvilke verdier som ligger i denne publiseringsprosessen, og kompenserer denne tjenesten for det den er verdt i kroner, ikke opphavsrett.

Samfunnsøkonomisk.

Likeledes kan det være nyttig å fokusere på at de enkelte forskningsartiklene som publiseres har gjenbruksverdi; de er en ressurs for videre forskning, og ikke et endelig mål i seg selv. Derfor er det gode grunner for å hevde at publiseringsprosessen i høyere grad bør styres sentralt, og at publiseringskostnadene tas med i beregningen allerede ved oppstart av prosjektet. Slik kan vi på sikt sikre at vitenskapelig publisering foregår på en måte som er mest mulig samfunnsøkonomisk effektiv.